

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТАРИФНИХ МЕТОДІВ
РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІFEATURES AND CONSEQUENCES OF THE USE OF NON-TARIFF METHODS
OF REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

У статті проаналізовано систему нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, головною метою якої є перш за все захист національного товаровиробника та дотримання визначеного рівня якості імпортованої продукції. Особливу увагу приділено санітарним та фітосанітарним заходам, які являють собою обмеження, що пов'язані з вимогами до характеристик продукції. Виокремлено основні принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів, розглянуто їх класифікацію та правове забезпечення врегулювання спорів щодо їх застосування. Обґрунтовано, що запровадження санітарних та фітосанітарних заходів має відбуватися після ґрунтовного дослідження та аналізу поточної ситуації на конкретному ринку продукції, щодо якої вони застосовуються, та поточного стану світової економіки у цілому, оскільки наслідки неналежного та непрорахованого впровадження таких заходів можуть мати як політичний, так і економічний характер. **Ключові слова:** зовнішньоекономічна діяльність, нетарифне регулювання, санітарні та фітосанітарні заходи, протекціонізм.

мической деятельности, основной целью которой прежде всего является защита национального товаропроизводителя и соответствие определённого уровня качества импортируемой продукции. Особенное внимание уделено санитарным и фитосанитарным мерам, которые представляют собой перечень ограничений относительно требований к характеристикам продукции. Выделены основные принципы применения санитарных и фитосанитарных мер, рассмотрены их классификация и правовое обеспечение урегулирование споров относительно их применения. Аргументировано, что применение санитарных и фитосанитарных мер должно проходить только после всестороннего исследования и анализа текущей ситуации на конкретном рынке продукции, относительно которой они внедряются, и ситуации в мировой экономике в целом, так как последствия непродуманного и поспешного применения таких мер могут иметь как политический, так и экономический характер. **Ключевые слова:** внешнеэкономическая деятельность, нетарифное регулирование, санитарные и фитосанитарные меры, протекционизм.

В статье проанализирована система нетарифного регулирования внешнеэконо-

мической деятельности, основной целью которой прежде всего является защита национального товаропроизводителя и соответствие определённого уровня качества импортируемой продукции. Особенное внимание уделено санитарным и фитосанитарным мерам, которые представляют собой перечень ограничений относительно требований к характеристикам продукции. Выделены основные принципы применения санитарных и фитосанитарных мер, рассмотрены их классификация и правовое обеспечение урегулирование споров относительно их применения. Аргументировано, что применение санитарных и фитосанитарных мер должно проходить только после всестороннего исследования и анализа текущей ситуации на конкретном рынке продукции, относительно которой они внедряются, и ситуации в мировой экономике в целом, так как последствия непродуманного и поспешного применения таких мер могут иметь как политический, так и экономический характер. **Ключевые слова:** внешнеэкономическая деятельность, нетарифное регулирование, санитарные и фитосанитарные меры, протекционизм.

УДК 351.82

<https://doi.org/10.32843/bses.61-1>

Ковальова М.Л.

к.е.н., доцент кафедри економіки та бізнес-технологій Національний авіаційний університет

Kovalova Mariia

National Aviation University

The article analyzed the system of non-tariff regulation of foreign economic activity, the main purpose of which is primarily to protect the national producer and adhere to a certain level of quality of imported products. EU through non-tariff regulation, pursue a flexible and targeted protection policy in relation to those industries that play an important role in the country's economy. Particular attention is paid to sanitary and phytosanitary measures, which are restrictions, which, together with technical regulations, standards and conformity assessment procedures, constitute a separate group of trade restrictions – restrictions related to the requirements for the characteristics of goods. And, precisely, the purpose of applying restrictions is the main and only feature that allows separating the above technical barriers to trade (technical regulations, standards and conformity assessment procedures) from sanitary and phytosanitary measures. Sanitary and phytosanitary measures are used to protect the life and health of people, animals and plants from risks associated with food, pathogens and pests, as well as to prevent other pest losses. In turn, the object of the Sanitary and phytosanitary measures most often are food, animals, plants, goods of plant and animal origin, etc. The requirements of the Sanitary and phytosanitary measures are binding. The basic principles of application of sanitary and phytosanitary measures are distinguished, their classification and legal support for the settlement of disputes regarding their application are considered. It is substantiated that sanitary and phytosanitary measures are one of the effective and significant tools for regulating and protecting the domestic market, have a pronounced protectionist nature and may be the subject of certain trades in the international arena. The application of these measures of non-tariff regulation should be careful and balanced, since almost always the result will be the corresponding reaction of the state to which they are introduced. Thus, a thorough study and analysis of the positive and negative consequences of their application is necessary for the successful integration of Ukraine into the European space.

Key words: foreign economic activity, non-tariff regulation, sanitary and phytosanitary measures, protectionism.

Постановка проблеми. Одним з основних складників господарської діяльності є зовнішньоекономічна діяльність. Практично будь-яке підприємство, досягнувши певного відсотку присутності на внутрішньому ринку, приймає рішення про вихід на закордонні ринки та розширення кількості споживачів своєї продукції. Проте закордонний ринок може кардинально відрізнятись від внутрішнього не тільки інфраструктурою, кон'юнктурою, пев-

ними вподобаннями споживачів, а й наявністю низки обмежень, які стосуються певних технічних характеристик товару та його якості. Кожна країна намагається захистити свого товаровиробника від інтервенції імпортованих товарів, запроваджуючи різноманітні протекціоністські заходи, зокрема використовуючи методи нетарифного регулювання. Країни ЄС, які є стратегічними торговельними партнерами нашої країни, мають власний набір

таких методів, а отже, українському товаровиробникові треба бути готовим виконати певні умови, а Україна має враховувати систему обмежень, прийнятих у країнах-партнерах щодо імпортової продукції, будуючи власну систему нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями питань системи нетарифного регулювання та приведення її у відповідно до міжнародних, зокрема європейських, норм займаються такі українські науковці, як С. Литвинська, П.В. Іванюта, Г.Б. Яновицька, Ю.В. Верховла, Н. Карпінська та ін. Проте євроінтеграційні процеси, які відбуваються в нашій країні, та прагнення українських товаровиробників підвищити рівень конкурентоспроможності своєї продукції вимагають подальшого дослідження цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз та узагальнення особливостей та принципів системи нетарифного регулювання, зокрема санітарних та фітосанітарних заходів, а також наслідків їх застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні процеси глобалізації та глибокого взаємного проникнення національних економік різних країн потребують побудови та впровадження системи нетарифного регулювання, головною метою якої є перш за все захист національного товаровиробника і дотримання визначеного рівня якості імпортованої продукції. Країни ЄС за допомогою нетарифного регулювання проводять гнучку та цілеспрямовану політику захисту щодо тих галузей, які відіграють важливу роль в економіці країни. Причому необхідно наголосити на тому, що нетарифні заходи можуть бути спрямовані як на окремі види товарів, так і на конкретну країну.

Усі нетарифні заходи прийнято ділити на п'ять груп:

- технічні бар'єри та стандарти;
- санітарні і фітосанітарні заходи;
- передвідвантажувальні інспекції;
- кількісні обмеження;
- контроль над цінами.

Найбільшою групою заходів нетарифного регулювання є технічні бар'єри та стандарти, оскільки майже 2/3 міжнародної торгівлі регулюється тим чи іншим видом технічних бар'єрів і стандартів. Практика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у європейських країнах, незважаючи на декларативну прихильність до принципів вільної торгівлі, свідчить, що триває жорстке, часто приховане з метою захисту національних ринків, використання нетарифних обмежень.

Другою за обсягом групою нетарифних заходів є санітарні та фітосанітарні заходи (далі – СФЗ). Визначальною рисою СФЗ, яка відрізняє їх від інших нетарифних бар'єрів, є мета їх застосування. До СФЗ відносяться обмеження торгівлі,

які запроваджуються з тим, щоб захистити життя та здоров'я людей від загроз, пов'язаних із харчовими продуктами, а також мінімізувати іншу шкоду, яка зумовлюється хворобами рослин і тварин та шкідниками. Тому об'єктом СФЗ є продовольство, тварини, рослини, продукти тваринного та рослинного походження, а також обмежена група інших товарів (наприклад, синтезовані харчові добавки) [1].

Санітарні та фітосанітарні заходи разом із технічними регламентами, стандартами та процедурами оцінки відповідності становлять окрему групу обмежень торгівлі – обмеження, що пов'язані передусім із вимогами до характеристик товарів. І саме мета застосування обмежень виступає головною та єдиною ознакою, яка дає змогу відокремити зазначені вище технічні бар'єри у торгівлі (технічні регламенти, стандарти та процедури оцінки відповідності) від санітарних та фітосанітарних заходів. СФЗ використовуються з метою захисту життя та здоров'я людей, тварин та рослин від ризиків, пов'язаних із продуктами харчування, хвороботворними організмами та шкідниками, а також, із метою попередження інших утрат від шкідників. Як наслідок, об'єктом СФЗ найчастіше виступають продовольство, тварини, рослини, товари рослинного та тваринного походження тощо. Наголосимо, що вимоги СФЗ є обов'язковими до виконання. Для СФЗ є характерним дотримання принципу послідовності, наприклад якщо у разі обмеження державою ввезення певної продукції тваринництва через ризик проникнення на свою територію певного захворювання, має бути обмеженим і ввезення іншої продукції тваринництва, з якою пов'язаний аналогічний ризик. Застосування СФЗ необхідно обґрунтовувати шляхом аналізу ризику, спираючись на наукові принципи, що є дещо жорсткішими, ніж правила застосування заходів технічного регулювання. Наприклад, призначення технічних бар'єрів передусім у встановлення певних вимог та характеристик товарів, що має своїм наслідком обмеження в торгівлі. Таким чином, об'єктом технічних регламентів, стандартів та процедур оцінки відповідності виступають будь-які товари, у тому числі товари рослинного та тваринного походження. При цьому вимоги технічних бар'єрів у торгівлі можуть мати як юридично обов'язковий (технічні регламенти), так і юридично необов'язковий (стандарти) характер. Необхідно акцентувати увагу на суттєвій відмінності технічних бар'єрів в торгівлі від СФЗ: вимоги до аналогічних товарів мають бути однаковими незалежно від території походження або виробника [2].

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, наша країна та країни ЄС зміцнюють своє співробітництво у сфері технічного регулювання, стандартизації, ринкового нагляду, акреди-

тації та робіт з оцінки відповідності з метою поглиблення взаєморозуміння відповідних систем та спрощення доступу до відповідних ринків, а також сприяють здійсненню торгівлі товарами, що охоплюються санітарними та фітосанітарними заходами між Сторонами, забезпечуючи при цьому охорону життя і здоров'я людей, тварин та рослин, шляхом:

- a) забезпечення повної прозорості стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються у торгівлі;
- b) наближення законів України до законів ЄС;
- c) визнання стану здоров'я тварин і рослин Сторін та застосування принципу регіоналізації;
- d) встановлення механізму визнання еквівалентності стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються Сторонами;
- e) подальшого впровадження принципів Угоди СФЗ;
- f) встановлення механізмів та процедур щодо сприяння торгівлі;
- g) поліпшення взаємозв'язку та співробітництва між Сторонами з питань санітарних та фітосанітарних заходів [3].

Дослідження історії виникнення санітарних та фітосанітарних заходів веде у XVII ст. у Францію, коли видано перший офіційний законодавчий акт із цього приводу, хоча перші спроби захиститися від шкідників з інших земель були ще в Древньому Римі. Саме з метою запобігання поширенню хвороби серед тварин та рослин країни починають обмежувати імпорт із країн, де зафіксовано подібні випадки. Проте саме цей вид нетарифних заходів може застосовуватися з дискримінаційною метою та бути предметом певних торгів на міжнародній арені, при цьому процеси міжнародного співробітництва у сфері санітарного та фітосанітарного захисту відбуваються у двох напрямках: поєднання зусиль країн, спрямованих на гарантування безпечності харчових продуктів, та мінімізація негативного впливу заходів санітарного та фітосанітарного захисту на міжнародну торгівлю. Підписана в 1947 р. Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ 1947) обмежила право країн на застосування заходів, необхідних для захисту життя та здоров'я людей, тварин та рослин, визначивши, що це право не може бути використано для створення прихованих обмежень торгівлі або для невинуватеної дискримінації країн. Пізніше ці положення були розширені та деталізовані в Угоді СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів [1].

Санітарні та фітосанітарні заходи, які застосовуються на практиці, можна поділити на чотири групи:

1. Режими імпорту, до яких належать:

- a) повна заборона ввезення товару (постійна або тимчасова);

- b) обмеження ввезення товару (постійна або тимчасова, у тому числі за географічною ознакою чи виробником);

- c) додаткові перевірки під час увезення товару (постійні або тимчасові, у тому числі за географічною ознакою чи виробником).

2. Вимоги до товарів:

- a) вимоги до характеристик продукту;
- b) вимоги до процесу виробництва та обробки;
- c) вимоги до транспортування та зберігання;
- d) вимоги до пакування, етикетування та маркування.

3. Процедури перевірки товарів на відповідність вимогам:

- a) фізичний контроль (огляд, лабораторні дослідження зразків, карантин, інші види фізичного контролю);

- b) документальний контроль (вимоги до розкриття інформації про продукт, сертифікація продукту/виробника, реєстрація продукту/постачальника).

4. Методики оцінки ризику:

- a) статистичні методи;
- b) інші методи.

Наведена вище класифікація наочно демонструє, які саме види регуляторних заходів відносяться до СФЗ та в чому їх відмінність від інших нетарифних заходів. Проте на практиці під час проведення переговорів на міжнародному рівні, а також під час проведення досліджень використовується, як правило, класифікація ЮНКТАД. Ця класифікація охоплює всі види торговельних бар'єрів та має назву «Класифікація нетарифних заходів». У табл. 1 наведено види санітарних та фітосанітарних заходів відповідно до Класифікації нетарифних заходів ЮНКТАД.

Специфіка та особливості СФЗ як виду нетарифних заходів та вірогідність їх застосування неналежним чином зумовлюють необхідність регулювання та надзору за їх використанням із боку незалежних та максимально об'єктивних міжнародних організацій. Такою організацією є Комітет СОТ з питань санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) – орган у системі СОТ, підзвітний Раді з торгівлі товарами, є постійним форумом для консультацій із питань безпеки харчових продуктів, здоров'я людини і тварин, захисту рослин, уведення заходів обмежувального характеру, що впливають на торгівлю у цілому.

Головне завдання Комітету – це здійснення нагляду за виконанням Угоди СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, надання членам СОТ можливості проводити консультації з питань, пов'язаних із виконанням зобов'язань у СОТ, а також подавати запити щодо політики членів СОТ у сфері санітарних та фітосанітарних заходів. За 25 років існування Комітету було розглянуто 26 734 заяви щодо питань, пов'язаних із СФЗ [5].

Види СФЗ відповідно до Класифікації нетарифних заходів ЮНКТАД

Індекс	Група обмежень	Приклади
A1	Заборона/ обмеження імпорту	Заборона імпорту м'яса птиці з регіону, у якому виявлено пташиний грип. Заборона імпорту молочних продуктів з країни, у якій відсутні задовільні санітарні умови. Спеціальний дозвіл на ввезення харчових продуктів, який підприємство-експортер має отримати від компетентного органу країни-імпортера (для підтвердження відповідності продуктів певним санітарним чи фітосанітарним вимогам).
A2	Допустимі рівні вмісту речовин (за винятком мікробіологічних речовин)	Максимально допустимий рівень вмісту пестицидів, інсектицидів, важких металів та залишків ліків у харчових продуктах. Обмеження на використання барвників, консервантів та замінників цукру в харчових продуктах. Обмеження вмісту мономеру вінілхлориду в контейнерах, що зроблені з полівінілхлориду (ПВХ) та використовуються для перевезення харчових продуктів.
A3	Вимоги до маркування, етикетування та пакування	На етикетках продуктів харчування має бути нанесена інформація про необхідні умови зберігання. На ящиках мають бути зазначені вимоги до умов зберігання та транспортування продуктів харчування. Обмеження на використання плівок з ПВХ для пакування продуктів харчування.
A4	Гігієнічні вимоги	Молоко має бути пастеризовано (піддано нагріванню до температури менше 100°C), щоб знищити небажані мікроорганізми (вимога до готового продукту). Обладнання молочних ферм має щодня чиститися певним засобом для чищення (вимога до процесу виробництва).
A5	Вимоги обробки продуктів з метою знищення шкідників	Цитрусові фрукти мають бути піддані охолодженню для знищення плодових мух. М'ясні продукти, свіжі фрукти та спеції мають бути знезаражені за допомогою іррадіації (низькорівневого іонізуючого опромінення) для знищення мікроорганізмів чи комах. Абрикоси, персики, черешні мають бути знезаражені за допомогою фумігації з використанням оцтової кислоти
A6	Інші вимоги до процесів виробництва, зберігання та транспортування	Під час висаджування сої норми висіву та відстань між рядами мають відповідати певним величинам, щоб знизити ризик зараження мікроорганізмами, які викликають плямистість листя. Нове обладнання для виробництва кормів для тварин не повинно містити поліхлоридованого дифенілу. Певні продукти мають зберігатися у сухому місці чи при певній температурі.
A8	Процедури оцінки відповідності	Інспекція (огляд) тварин чи рослин перед наданням дозволу на ввезення до країни. Лабораторне тестування (на основі визначених правил відбору зразків) для перевірки відповідності продукту нормативним вимогам. Карантин, тобто тимчасова ізоляція тварин, рослин, продуктів тваринного або рослинного походження, з метою уникнення можливого поширення хвороб, шкідників чи забруднювальних речовин. Розкриття інформації про місце, спосіб виробництва чи умови зберігання продукту. Надання сертифікату відповідності продукту нормативним вимогам (його може бути видано як у країні-експортері, так і в країні-імпортері). Реєстрація продуктів харчування.
A9	Інші заходи	

Джерело: UNCTAD [4]

Засідання Комітету проводяться тричі на рік у м. Женева (Швейцарія), починаючи з 2020 р., зважаючи на обмеження, зумовлені пандемією COVID-19, засідання проводяться у віртуальному форматі, останнє відбулося 5 листопада 2020 р.

Основними питаннями, що регулярно розглядаються під час засідань Комітету, є такі:

- імплементація Угоди СФЗ;
- специфічні торговельні занепокоєння;
- дотримання принципу прозорості;
- застосування спеціального та диференційного режиму;
- дотримання принципу еквівалентності;
- розгляд інформації щодо зон, вільних від шкідників і захворювань;

- розгляд інформації щодо приватних стандартів;
- моніторинг застосування міжнародних стандартів;
- технічна допомога;
- заходи, що здійснювалися членами СОТ у сфері СФЗ.

За потреби консультацій або вирішення спорів щодо окремих питань, пов'язаних зі змінами у сфері СФЗ, відповідно до статті 11 Угоди СОТ про застосування СФЗ, до процесу долучається Орган врегулювання суперечок, який здійснює контроль над дотриманням правил і рекомендацій, а також має право накладати санкції, якщо країна не виконує правила. Зокрема, якщо країни не досягли кон-

сенсусу за 60 днів консультацій, вони можуть звернутися з проханням створити групи експертів або звернутися за послугами медіації до Генерального директора СОТ. Наступним етапом є створення групи експертів, висновки яких ґрунтуються на угодах та чинних законах. Зазвичай доповідь групи експертів надається зацікавленим сторонам протягом шести місяців (в особливих випадках – трьох місяців). Сторони суперечки можуть оскаржити доповідь в Апеляційному органі (АО). Урешті-решт країни повинні запровадити висновки доповіді групи експертів та/або Апеляційного органу [6]. Отже, застосування СФЗ має відбуватися тільки після ґрунтового дослідження та аналізу поточної ситуації на конкретному ринку продукції, щодо якої вони застосовуються, та поточного стану світової економіки у цілому, оскільки наслідки неналежного та непрорахованого впровадження таких заходів можуть мати як політичний, так і економічний характер.

Висновки з проведеного дослідження. Санітарні та фітосанітарні заходи є одним із дієвих та вагомих інструментів щодо регулювання та захисту внутрішнього ринку та мають ярко виражений протекціоністський характер. Застосування даних заходів нетарифного регулювання має бути обережним та виваженим, оскільки практично завжди наслідком буде відповідна реакція держави, щодо якої вони запроваджуються. Таким чином, ретельне дослідження та аналіз позитивних та негативних наслідків їх застосування є необхідним для успішної інтеграції України у європейський простір.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Технічні бар'єри та санітарні та фітосанітарні заходи в міжнародній торгівлі: види, тенденції розвитку, регулювання : посібник державного службовця. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/Sanitary_measures.pdf (дата звернення: 30.01.2020).
2. Карпінська Н. Санітарні та фітосанітарні заходи у контексті вимог Світової організації торгівлі та Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 85–89.

3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=%D1%81%D0%B0%D0%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85#w1_5 (дата звернення: 30.01.2021).

4. Unctad. URL: <https://www.unctad.org> (дата звернення: 02.02.2021).

5. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/sps_e.html (дата звернення: 02.02.2021).

6. Санітарні та фітосанітарні заходи: регулювання та вирішення спорів у рамках СОТ. URL: <http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/4.SFM.pdf> (дата звернення: 02.02.2021).

REFERENCES:

1. Tekhnichni bariery ta sanitarni ta fitosanitarni zakhody v mizhnarodnii torhivli: vydy, tendentsii rozvytku, rehuliuвання. Posibnyk derzhavnogo sluzhbovtvia. [Technical barriers and sanitary and phytosanitary measures in international trade: types, development trends, regulation. Manual of a civil servant.] Available at: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/Sanitary_measures.pdf (accessed 30 January 2020).

2. Karpinska N. (2018) Sanitarni ta fitosanitarni zakhody u konteksti vymoh Svitovoi orhanizatsii torhivli ta Yevropeiskoho Soiuzu [Sanitary and phytosanitary measures in the context of the requirements of the World Trade Organization and the European Union.] *Istoryko-pravovyi chasopys*, no. 2, pp. 85–89.

3. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=%D1%81%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85#w1_5 (accessed 30 January 2021).

4. UNCTAD. Available at: <https://www.unctad.org> (accessed 02 February 2021).

5. World Trade Organization. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/sps_e.html (accessed 02 February 2021).

6. Sanitarni ta fitosanitarni zakhody: rehuliuвання ta vyrishennia sporiv u ramkakh SOT. [Sanitary and phytosanitary measures: regulation and resolution of disputes within the WTO]. Available at: <http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/4.SFM.pdf> (accessed 02 February 2021).